

rozsaahom nevelkého diela (134 strán) Z. M. Kakabadzého, ku ktorému síce môžu byť výhrady, ale ktorému ťažko upriet novosť pohľadov a podnetnosť pre ďalšie rozpracovanie problematiky človeka na pôde našej filozofie. V tejto kapitole ma osobitne zaujalo vyčlenenie a precizovanie úlohy dvoch tendencií objektívneho bytia

vzhľadom na problematiku ľudskej slobody. Obsahu kapitoly však skutočne chýba vyčlenenie a hlbšia sonda do bezprostrednejšieho fundamentu fenoménu ľudskej slobody, chýba tu rozbor zakoreneneosti slobody v špecifiku predmetno-praktického vzťahu človeka k prírode.

Andrej Hlávek

TATARKIEWICZOVA MONOGRAFIA O ŠTASTÍ

Wladislaw Tatarkiewicz, O štastí

Knihu Wladyslawa Tatarkiewicza *O štastí* treba považovať za ojedinelú monografickú prácu v celej sérii antropologicko-etických publikácií, ktoré boli napísané a vydané na tému ľudského štastia. Jej veľkú hodnotu a význam treba vidieť nielen v teoreticko-odbornom prístupe a rozvíjaní daného problému, v komplexnej analýze historického vývinu tohto fenoménu, ale aj v jej veľkom spoločenskom prínose spočívajúcom v tom, že hovorí o najimanentnejšom rozmere človeka, ktorý je taký veľmi aktuálny aj pre našu dobu. Iste si tieto významné momenty uvedomilo aj vydavateľstvo Sme-na, keď vydalo preklad práve tejto knihy.

Treba hneď na začiatku povedať, že poľský filozof sa pokúsil, a to veľmi úspešne, o mnohodimenzionálny pohľad na problém štastia. Jeho obsiahla publikácia, ktorá už doteraz vyšla vo viacerých prekladoch, nestroskotala pri analýze tohto fenoménu ani na prílišnej popularizácii tohto javu, ani na prísnom akademizme, ako sme často svedkami pri literatúre tohto druhu. Autorovi sa úspešne podarilo vyhnúť sa týmto dvom krajnostiam a predložiť čitateľovi odborne fundovaný, precízne teoreticky zdôvodnený výklad problému ľudského štastia, a navyše podať ho formou, ktorá je prístupná aj čitateľovi bez špecificky filozofického vzdelania.

Tatarkiewiczza zaujíma tento problém v najširších súvislostiach, ako o tom svedčí aj štruktúrne rozvrstvenie celého pro-

blému v podobe jednotlivých kapitol. Spomeňme len tie najzaujímavejšie: *Pojem štastia a jeho odrody, Prijemnosti a štastie, Predpokladané a skutočné štastie, Štastie a svet, Štastie a čas, Zdroje štastia, Dosiahnuteľnosť štastia, Povinnosť byť štastný a právo na štastie* a ďalšie veľmi zaujímavé state a podkapitoly.

Prioritnou snahou W. Tatarkiewicza je zodpovedať otázku genézy pojmu štastia, otázku pôvodu a vzniku tohto pojmu. Pojem štastia bol od najstarších čias stredobodom záujmu tak filozofov, ako aj nefilozofov, pretože vždy zaujímal významné postavenie v hierarchii ľudských životných hodnôt. Je preto samozrejmé, že v historickom vývine ľudského myslenia vznikali najrozmanitejšie koncepcie a interpretácie fenoménu štastia. Pre poľského filozofa sa stáva skúmanie tohto javu na bohatom historickom pozadí východiskom pre vlastné úvahy a koncepcie. Nešlo mu, ako by sme sa mohli mylne domnievať pri bežnom pohľade do knihy, len o historický prehľad, ktorý slúži ako podklad na konfrontovanie jednotlivých koncepcií tohto javu, pričom v celej bohatej a rozsiahlej časti je zjavné autorovo vlastné stanovisko. A tak sa čitateľ súčasne oboznamuje nielen s históriou názorov na ľudské štastie, ale aj s filozoficko-etickou koncepciou štastia jedného z popredných poľských filozofov.

Pretože v slovenčine nemáme nijakú monografickú prácu z dejín etiky, Tatar-

kiewiczov obsiahly historický prehľad osudov pojmu šťastia priblíži čitateľovi nielen vývin tohto pojmu, ale v súvislosti s ním aj vývin etického myslenia vôbec od starých Grékov cez kresťanstvo, novovek až do prvej polovice nášho storočia. Tatar-kiewicz prichádza v tomto historickom vývine k mnohým zaujímavým konštatovaniam. Upozorňuje napríklad, že novovek priniesol v chápaní pojmu šťastia radikálny prevrat spočívajúci v tom, že ho pretvoril na subjektívny pojem. Šťastie sa už nedefinuje ako vlastníctvo hodnôt, ale ako pocit spokojnosti. Život je šťastný, ak sme s ním spokojní... Všetko jedno, či a aké hodnoty sa vlastnia, len čo sa človek cíti spokojný, je šťastný (s. 62). Toto subjektivistické chápanie šťastia pretrváva v rozličných variantoch v subjektívne idealisticky orientovaných etikách až dodnes. Aj keď Tatar-kiewicz hlbšie neanalyzuje korene tohto prevratu, treba upozorniť, že novoveká, diametrálne odlišná orientácia oproti staroveku a novoveku nielen v otázke šťastia, ale aj v celej etike mala hlboké spoločensko-ekonomické korene, siahajúce k prvotnej akumulácii kapitálu a k úplne novej životnej orientácii človeka tohto veku. Na záver tejto mimoriadne poučnej a zaujímavej kapitoly poľský filozof hovorí: „Dejiny pojmu šťastia kolísali najmä medzi dvoma pólmí: medzi chápaním šťastia ako dokonalého stavu a chápaním šťastia ako príjemného stavu. V dnešnej podobe má tento pojem rovnako elementy dokonalosti, ako aj elementy príjemnosti“ (s. 66). Do akej miery je to pravda, o tom uvažuje autor v nasledujúcich kapitolách. Treba ešte pripomenúť, že v tejto stati sa najevidentnejšie prejavila Tatar-kiewiczova príslušnosť k „analytickej filozofii“ tým, že autor sémanticky vysvetľuje slovo „šťastie“ v jednotlivých jazykoch.

Na základe úsilia spoznať a definovať podstatu šťastia, prichádza Tatar-kiewicz k náhľadu, že fenomén šťastia je zložitý, historicky sa meniaci jav, a každá snaha o jeho schematické, raz navždy dané po-

ňatie nevyhnutne vyústi do idealizmu. Z filozoficko-etického hľadiska cennou devízou autorovej koncepcie šťastia je aj fakt že poľský filozof neskĺzol na opis akýchsi praktických rád, ako dosiahnuť šťastie. Práve naopak, jeho komplexná analýza spočíva v tom, že analyzuje jednotlivé faktory a súvislosti, ktoré sa významne zúčastňujú na vzniku a existencii tohto javu. Človeka totiž vždy viac zaujímalo, ako k šťastiu dospieť, ako byť šťastný, než otázka definície šťastia.

Pozrime sa, ako Tatar-kiewicz rieši tento problém v kapitole *Faktory šťastia*. Z rozmanitých názorov na činitele, ktoré tvoria, vyvolávajú šťastie, zdá sa, že v tejto oblasti vládne neprekonateľný relativizmus, spočívajúci v najprotichodnejších názoroch a najrozmanitejších pojmových vyjadreniach. Po priamo virtuóznom výpočte rôznych názorov na podmienky šťastia, svedčiace o veľmi bohatom kultúrnom a odbornom zázemí autora, poľský filozof tento problém predsa len istým spôsobom zatriedil. Dokazuje, že treba rozlišovať medzi priamymi a nepriamymi, nevyhnutnými a pomocnými faktormi šťastia, a uvedomiť si, v akom význame ich chápeme, lepšie povedané, aký je ich priamy vzťah k šťastiu. Nie vždy tieto faktory, medzi ktoré autor radí okrem iného zdravie, slobodu, lásku, krásu, majetok atď., vyvolávajú šťastie človeka. To znamená, že raz tieto faktory robia človeka šťastným, inokedy človek môže byť šťastný aj bez nich. Nijaký zo spomenutých faktorov nie je nevyhnutnou podmienkou šťastia. Tatar-kiewicz sa pokúša presnejšie vyjadriť tento poznatok slovami: „Činiteľom šťastia je pre človeka všetko to, čoho zmena zapríčiňuje zmenu hodnoty (v pozitívnom zmysle) šťastia pre nejakého jednotlivca“ (s. 245). Treba brať do úvahy komplexy, v ktorých tieto faktory vystupujú, lebo faktory šťastia pôsobia iba v súboroch. K šťastiu nestačí, ako upozorňuje autor, zdravie, sloboda, majetok či krása. Okrem toho ak majú faktory šťastia poskytnúť niekomu šťastie, musia nájsť v samom

človeku určité dispozície, ktoré ich umožnia využiť. „Ludský život je nepretržitou hrou vnútorných podmienok a vonkajších zdrojov šťastia a od ich harmonického zladenia vo veľkej miere závisí, či človek dosiahne šťastie“ (s. 252) — uzaviera Tatariewicz.

Aj pri všetkom úsilí autora o zachovanie objektívnosti pri výskume problematiky šťastia tým, že sa snaží uchopiť skoro všetky faktory a aspekty, ktoré šťastie podmieňujú, predsa len treba povedať, že Tatariewiczovi akosi ušla hlbšia analýza vzťahu medzi šťastím jednotlivca a šťastím spoločnosti. Netreba zdôrazňovať, že práve otázka individuálneho a spoločenského šťastia je z hľadiska marxistickej etiky prioritná a základná. Príčinu zanedbávania tohto spoločenského aspektu problematiky šťastia treba vidieť u Tatariewiczza v tom, že tento filozof nebol síce nikdy protimarxisticky zameraný, ale jeho filozofické úvahy neboli nikdy výslovné marxistické. Na tieto momenty, ako aj na možnosť dialógu medzi Tatariewiczom a marxistickou etikou sa čitateľ upozorňuje vo veľmi dobrom predслоve k slovenskému vydaniu knihy.

Vydanie Tatariewiczovej knihy v slovenčine sa môže stať slubným impulzom pre diskusie a polemiky v odborných kruhoch a impulzom pre vlastnú marxistickú morálnu teóriu zaoberať sa špecifickejšie touto otázkou. Táto možnosť vystupuje tým nástojčivejšie, že v slovenskej marxistickej ani nemarxistickej etickej literatúre nemáme, žiaľ, nijakú monogra-

fickú prácu o šťastí. Z tohto hľadiska môžeme jej slovenský preklad len privítať.

Domnievame sa, že uvedená pozoruhodná kniha bude mať okrem veľkej hodnoty pre odborníkov aj silný spoločenský dosah, vyvolaný dopytom práve po tomto druhu literatúry. Treba si totiž uvedomiť, že problém šťastia ako imanentne ľudský a etický problém, ktorý sa ustavične vynáral v celých duchovných dejinách ľudstva, stáva sa pre našu technickú civilizáciu mimoriadne aktuálnym. Aj keď kniha nedá čitateľovi priamu odpoveď, čo je šťastie, ako ho získať, nepochybne mu pomôže dať si odpoveď na tieto otázky. Preto slovenské vydanie knihy iste príspeje aj k plnšej morálnej sebarealizácii dnešného človeka.

Treba hádam ešte na celkové dokreslenie upozorniť, že kniha prináša okrem cenných myšlienkových postrehov a poznatkov aj veľké množstvo empirického materiálu v podobe citovanej a odkazovej literatúry, ktorá sa môže stať pre čitateľa zdrojom a východiskom pre ďalšie štúdium uvedenej problematiky. V nemalej miere k takémuto poslaniu knihy príspeje aj jej veľmi dobrý slovenský preklad.

Ak teda máme na zreteli všetky spomenuté kľady knihy Wladysława Tatariewiczza *O šťastí*, môžeme len privítať jej slovenské vydanie a pozitívne hodnotiť čin vydavateľstva, ktoré sa týmto spôsobom snaží vyplniť nedostatok literatúry o tejto závažnej ľudskej otázke.

Barbora Hlavová

LOGIKA, JAZYK, PRAVDEPODOBNOŠŤ

Logic, language and probability

Pod názvom *Logic, Language and Probability* vyšiel r. 1973 v nakladateľstve D. Reidel výber z príspevkov, ktoré odzneli na štvrtom medzinárodnom kongrese pre logiku, metodológiu a filozofiu vedy v Bukurešti r. 1971. Ako uvádzajú

editori Radu J. Bogdan a I. Niiniluoto, do knihy nemohli zaradiť všetky príspevky, a preto zaradili najmä technické state a odborne fundované systematické výklady. Autormi príspevkov sú známi odborníci a autori zo socialistických i kapita-